

Međuljudski odnosi na brodovima naše trgovačke mornarice na dužim plovidbama

UDK 331.104:656.6

Rezime

U saopćenju se iznosi samo dio rezultata jednog šireg istraživanja o životnim, radnim i socijalnim uvjetima na brodovima naše trgovačke mornarice na dužim plovidbama.

Polazeći od rezultata D. Binkhorsta (1982) i H. Bema (1982) o prirodi međuljudskih odnosa na brodovima u današnjim uvjetima na brodovima oceanske plovidbe stranih trgovačkih mornarica, autor je anonimnim upitnikom, specijalno konstruiranim u tu svrhu, prikupio mišljenja 62 studenta Više pomorske škole u Splitu i Fakulteta za pomorstvo u Rijeci, te 27 oficira trgovačke mornarice — o stepenu zadovoljstva međuljudskim odnosima na našim brodovima na dužim plovidbama.

Dobijeni rezultati komparirani su s rezultatima D. Binkhorsta (1982), te date sugestije za dalje istraživanje ovoga problema, kao i potrebu poboljšanja psihosocijalne edukacije oficirskog osoblja i uvođenje psihološke selekcije za sve brodsko osoblje.

1. UVOD I PROBLEM

1. 1. Uvod

Životni, radni i socijalni uvjeti mornara od uvijek su bili teški. Posebno su bili teški društveni odnosi na brodovima. Robovanje na galijama, uz Hitlerove koncentracione logore, prema nekim autorima, najveća je sramota čovječanstva i najveći napad na njegov humanum.

Međutim, treba posebno naglasiti da ti odnosi (radni i životni) s razvojem nauke i tehnologije nisu adekvatno tome napredovali. Naprotiv, automatizacija i racionalizacija pomorskog prometa, koja je posebno karakteristična za našu blisku prošlost i sadašnjost, dovela je do smanjenja broja članova posade i skratila vrijeme boravka u lukama. Na taj je način društvene, radne i životne uvjete na suvremenim brodovima oceanske plovidbe učinila mnogo težim u smislu izolacije, otuđenosti i osujećenosti. Sve se to negativno odrazilo na mentalno i fizičko zdravlje mornara, pa je broj oboljenja, invaliditeta i fluktuacije pomoraca danas u stalnom porastu.

S druge strane, međutim, brod (trgovački ili ratni) kao vrlo složen ergonomski, socijalni i ekološki sistem nezamisliv je bez timskog rada i suradnje, pošto je na njemu međuzavisnost i kompletnost članova posade posebno naglašena, a time i dobri međuljudski odnosi.

Sve ove okolnosti utjecale su na brodare i druge asocijacije i institucije zadužene za ovu

granu privrede da se ozbiljnije zainteresiraju za ovaj problem. Na Internacionalnom skupu o međuljudskim odnosima na brodu, održanom u Bremenu (SR Nemačka) u januaru 1982. godine i Međunarodnoj konferenciji o obrazovanju pomoraca održanoj u Opatiji (u svibnju iste godine) — više nego i jednom prethodnom skupu ove vrste, raspravljalo se o mogućnostima unapređenja životnih, radnih i socijalnih uvjeta na brodovima trgovačke mornarice, posebno brodova oceanske plovidbe. Od istraživanja ove vrste posebno bismo istakli ona koja su vršili holandski psiholog Din Binkhorst i zapadnonjemački psiholog Helmut Bem (Boehm) koja su se najdirektnije bavila društvenom klimom i socijalnim odnosima, a time i stepenom zadovoljstva međuljudskim odnosima na brodovima oceanske plovidbe — što je i predmet našeg istraživanja.

Kada je u pitanju zadovoljstvo međuljudskim odnosima na brodovima oceanske plovidbe, ova dva autora ističu skoro alarmantnu sliku postojećeg stanja. Tako npr. D. Binkhorst, ispitujući zadovoljstvo međuljudskim odnosima 880 članova posade na 66 brodova Danske oceanske plovidbe, ustanovio je krajnje nezadovoljavajuće stanje. Ovaj autor je ustanovio da se tradicionalna brodska organizacija ni u posljednje vrijeme nije značajnije izmijenila i čine je: prvo, centralizirana uprava na kopnu; drugo, hijerarhijska struktura odnosa na brodu i, treće, funkcionalna podjela poslova (organizacijske poslove obavljaju najstariji oficiri na brodu, operacijske poslove — ostali oficiri, a poslove održavanja broda — mornari). Među mogućim osujećenjima broskog života Binkhorstovi ispitanici su na prvo mjesto istakli slabe međuljudske odnose, posebno u odnosu nadređeni — podređeni, ocjenjujući ih isuviše hijerarhijskim, bez uvažavanja potreba i interesa članova posade.

Rezultati istraživanja ovoga autora pokazali su da međuljudski odnosi između članova posade, također, nisu zadovoljavajući. Iako se radi o relativno maloj grupi koja sačinjava brodsku posadu (20 do 30 ljudi), koja živi na vrlo uskom prostoru, vrlo malo se poznaju poslovi ostalih članova posade, a socijalni kontakti među njima vrlo su slabi. Socijalni kontakti u slobodno vrijeme bolji su između ljudi istih struka i više su uvjetovani rangom u hijerarhiji brodske organizacije nego radnim mjestom. Diskutirajući o dobijenim rezultatima D. Binkhorst naglašava da ovakvom stanju donekle pridonosi striktna raspodjela brodskih poslova po odjeljcima i smjenama, kao specifičnost brodske organizacije, ali istovremeno naglašava da i drugi faktori

na to utječu. Posljedica toga, po ocjeni autora, jeste činjenica da je na dužim plovidbama vrlo izražena otuđenost i izoliranost članova posade, koja se mora urgentno prevladavati kako bi se životni i mentalno-higijenski uvjeti na brodovima oceanske plovidbe značajnije poboljšali.

Do sličnih rezultata, ispitujući psihološku klimu na brodovima trgovačke mornarice na dužim plovidbama, došao je i zapadnonjemački psiholog Helmut Bem. Ocjenjujući socijalnu klimu i društvene odnose na ovim brodovima, ovaj autor, radi prevladavanja ovakvog stanja, između ostalog, predlaže: obaveznu psihosocijalnu edukaciju rukovodećeg kadra na brodovima, psihološku selekciju kandidata za pomorce i plansko i sistematsko razvijanje motivacije za poziv pomorca, pogotovu učenika i studenata pomorskih škola.

Ovakva istraživanja na našim brodovima nisu vršena.

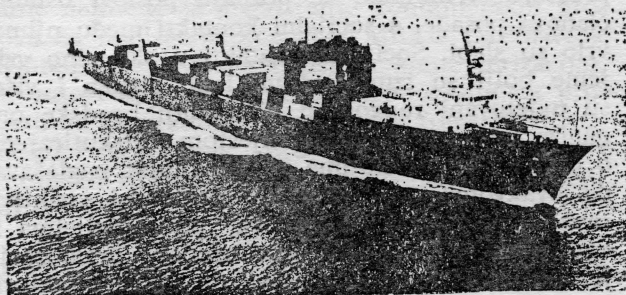
1. 2. Problem

S obzirom na karakter odnosa u našem socijalističkom samoupravnom društvu za očekivati je da će zadovoljstvo međuljudskim odnosima članova naših posada na dužim plovidbama biti veće u odnosu na rezultate koje je dobio D. Binkhorst. U želji da provjerimo ovu hipotezu, u okviru jednog šireg istraživanja, koje se odnosilo na životne i radne uvjete, na brodovima na dužim plovidbama,¹ pokušali smo utvrditi stupanj zadovoljstva studenata pomorskih škola i oficira trgovačke mornarice međuljudskim odnosima na brodovima naše trgovačke mornarice na dužim plovidbama, a posebno ove njegove aspekte:

1. stepen općeg zadovoljstva međuljudskim odnosima na brodu,
2. zadovoljstvo odnosima na relaciji članovi posade — međusobno,
3. stepen zadovoljstva ovim odnosima, ispoljen u zahtjevu za mijenjanjem postojećeg stanja i
4. zadovoljstvo socio-psihološkom i andragoškom kulturom komandnog osoblja na brodu.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Podatke smo prikupljali anonimnim upitnikom, specijalno konstruiranim u ovu svrhu. Ispitanici su nam bili redovni studenti Više po-

morske škole u Splitu (27 njih) i Fakulteta za pomorstvo i saobraćaj u Rijeci (35), prve godine školovanja, po popisu, pod uvjetom da su prethodno proveli najmanje jednu godinu na brodovima oceanske plovidbe, te oficiri trgovačke mornarice ukrcani na brodovima ove vrste.

Grupu studenata, ukupno 62, činile su dvije podgrupe: nautičari (47 i 15 strojeva). Drugu grupu ispitanika sačinjavalo je 27 oficira trgovačke mornarice (16 nautičara i 11 strojara), koji su se u toku siječnja i veljače 1984. godine nalazili na kursu protivpožarne zaštite, organiziranim pri Višoj pomorskoj školi u Splitu. Svi ovi oficiri su na brodovima oceanske plovidbe. U ispitivanju smo kontrolirali: dob ispitanika, bračno stanje i dužinu ukrcanja na brodovima.

Podatke je prikupljao autor ovoga rada u Splitu i Rijeci, u periodu januar-mart 1984. godine.

U statističkoj obradi podataka korištena je X² tehnika.

3. Najvažniji rezultati istraživanja s diskusijom

U okviru ovoga saopćenja iznijet ćemo samo rezultate koji se odnose na: prvo, stepen općeg zadovoljstva ispitanika ovim odnosima; drugo; stepen zadovoljstva odnosima na relaciji članovi posade međusobno; treće, ispoljene zahtjeve za mijenjanjem postojećeg stanja i, četvrto, zadovoljstvo socio-psihološkom i andragoškom kulturom komandnog osoblja na brodu.

3. 1. Stepen općeg zadovoljstva međuljudskim odnosima na brodu na dužim plovidbama

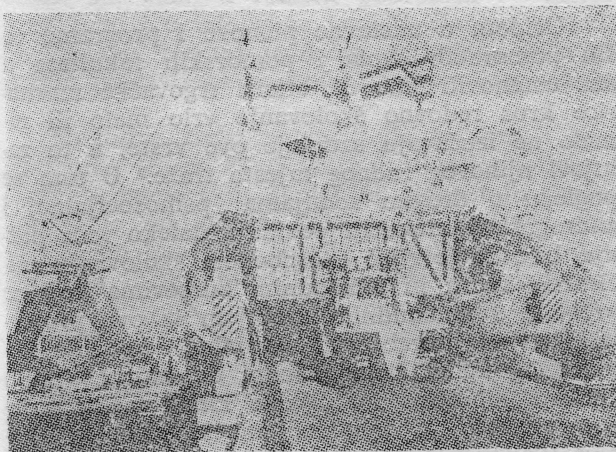
Na pitanje »Koliko ste zadovoljni odnosima među članovima posade na brodu«, ispitanici su dali ove odgovore (među ponuđenim tvrdnjama trebali su se opredijeliti za jedan odgovor):²

- 42,7% ispitanika se opredijelilo za tvrdnju »Odnosi na brodu su uglavnom dobri«;
- 28% njih — »Odnosi na brodu nisu ni dobri ni loši«;
- 16,9% — »Nisam najzadovoljniji odnosima na brodu, suviše su hijerarhijski, bez uvažavanja potreba i interesa članova posade«;
- 4,5% njih — »Uopće nisam zadovoljan međuljudskim odnosima na brodu«;
- 7,5% — nema o tome određeno mišljenje i
- 0,0% — »Odnosi između članova posade na brodu su drugarski i puni razumijevanja«.

Zadovoljstvo međuljudskim odnosima na brodovima naše trgovačke mornarice na dužim plovidbama, na osnovi rezultata dobijenih u našem istraživanju — možemo ocijeniti tek prvom prolaznom ocjenom, pošto je tim odnosima zadovoljno nešto manje od polovine ispitanika (42,7%), a nezadovoljno 21,4% (nešto više od jedne petine ispitanika).

Među ispitanicima studentima i oficirima, te nautičarima i strojarima, nema statistički značajnih razlika u odgovorima.³

Na odgovore ispitanika značajnije nisu utjecale godine života i dužina ukrcaja,⁴ dok bračno jest ($X^2 = 11,94$, df 5, značajno na nivou 0,05). Ove razlike ogledaju se u tome što se u grupi ispitanika koji nemaju određeno mišljenje o tim odnosima, statistički značajno nalazi više oženjenih od neoženjenih. Jedna od mogućih interpretacija ovih podataka ukazivala bi na tendenciju da su oženjeni pomorci, u odnosu na neoženjene, manje zainteresirani za ove odnose na brodu, jer se njihovi motivi ukrcaja vjerojatno razlikuju od neoženjenih. Međutim, za davanje decidnijeg odgovora na ovo pitanje trebalo bi, na većem uzorku, organizirati posebno istraživanje.

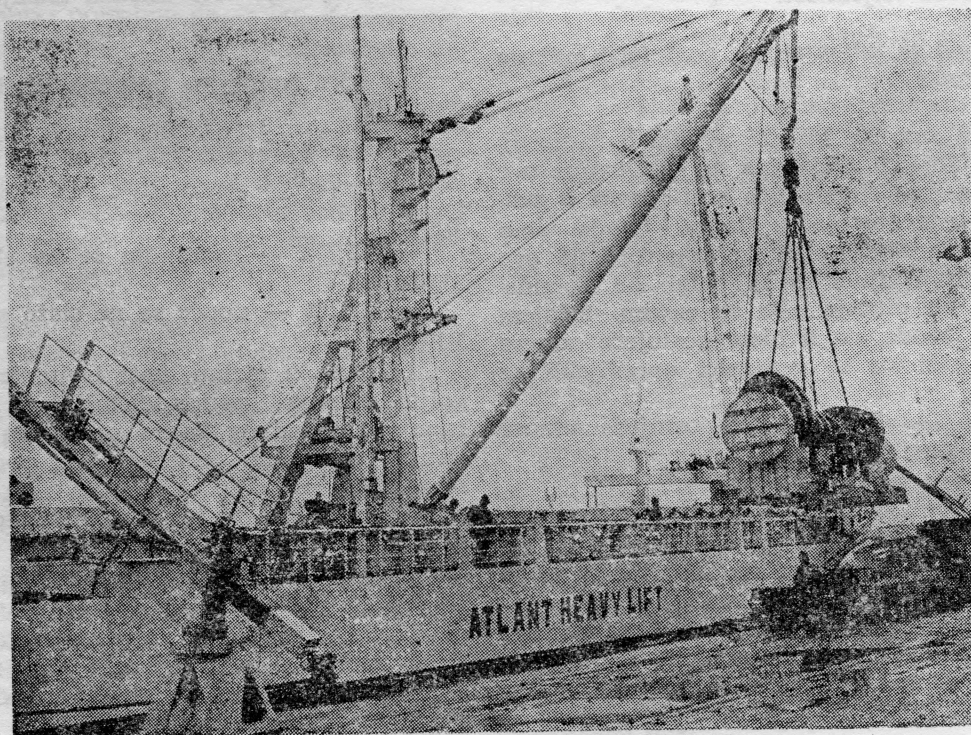
Kada kompariramo naše rezultate istraživanja s rezultatima dobijenim s posadama Danske oceanske plovidbe, treba posebno imati u vidu razlike u uzorku. Dok je D. Binkhorst ispitivao cjelokupnu posadu (oficire i mornare), naš uzorak su sačinjavali oficiri trgovačke mornarice i

studenti pomorskih škola koji se pripremaju za oficire, što je moralo utjecati na naše rezultate. Tek ispitivanjem cjelokupne posade naše oceanske plovidbe moglo bi se pravovaljano komparirati međuljudski odnosi na našim brodovima s onima koji vladaju u Danskoj oceanskoj plovidbi.

I da zaključimo. Ovo istraživanje je potvrdilo našu hipotezu da su međuljudski odnosi na našim brodovima bolji u odnosu na one koje je dobio D. Binkhorst (1982) ispitujući posade Danske oceanske posade. Međuljudskim odnosima nezadovoljno je 75,5% Binkhorstovih ispitanika, a u našem istraživanju — 21,4%. Uprkos tome, mora se istaći da naši rezultati ukazuju da ti odnosi na našim brodovima nisu zadovoljavajući, što ukazuje na potrebu poduzimanja mjera da se oni poboljšaju. U potvrdu ovom stavu posebno naglašavamo činjenicu da se nijedan ispitanik (ni student ni oficir) nije opredijelio za tvrdnju: »Odnosi između članova posade su drugarski i puni razumijevanja«.

3. 2. Stepen zadovoljstva odnosima članova posade međusobno

Dok se prvo pitanje odnosilo na stepen zadovoljstva odnosima na relaciji podređeni — nadređeni, u okviru obavljanja svakodnevnih radnih zadataka, poput onih što je D. Binkhorst učinio. U svom istraživanju nastojali smo da nešto više saznamo i o zadovoljstvu naših ispitanika **odnosima članova posade međusobno**. Prčinilo nam se da bi dobar indikator tih odnosa bilo druženje s ostalim članovima posade u slobodno vrijeme, pa smo se za njega odlučili. Od ispitanika je traženo da se između ponuđenih tvrdnji opredijele samo za jednu. Na pitanje

»S kim ste se na brodu najviše družili«, naši ispitanici su ovako odgovorili:

- 3,4% — »S drugovima iz svoje smjene«;
- 14,6% — »S drugovima iz svoje struke«;
- 79,8% — »Po afinitetu i karakternim osobinama bez obzira na struku« i
- 2,2% — »Nisam se ni s kim družio«.

Dobijeni rezultati ukazuju da je glavni kriterij druženja na našim brodovima na dugim plovidbama »afinitet i karakterne osobine članova posade« (za njega se opredijelilo 4/5-ne ispitanika), a onda — druženje po struci (14,6% ispitanika), dok je druženje po smjenama, u našem istraživanju, gotovo zanemarljivo. Ista se konstatacija odnosi i na tvrdnju »Ni s kim se nisam družio«.

Među našim ispitanicima nema statistički značajnih razlika u odgovorima.⁵ Ista takva tvrdnja odnosi se na dob, dužinu ukrcanja i bračno stanje.⁶

S obzirom na razlike u metodološkom pristupu dobijene rezultate nije moguće kvantitativno komparirati s nalazima D. Binkhorsta (1982). Međutim, kvalitativna analiza ovih rezultata upućuje na zaključak da su odnosi između članova posade međusobno na našim brodovima, u odnosu na one koje je dobio ovaj autor — značajno bolji. Ovaj zaključak temeljimo na činjenici da, za razliku od naših ispitanika, posade Danske oceanske plovidbe su ocijenile socijalne kontakte između članova posade u slobodno vrijeme vrlo slabim, te da su oni pretežno uvjetovani strukom i rangom brodske hijerarhije. Sve to društvenu klimu, u mentalno-higijenskom smislu na našim brodovima, čini primjerenijom ljudskim potrebama, a time i zdravijom. Međutim, i ovdje treba imati u vidu razlike u uzroku, koje sigurno mogu utjecati na odgovore, pa i ovaj zaključak ima ograničenu vrijednost.

3. 3. Zahtjevi za mijenjanjem postojećih odnosa na brodu

Smatrali smo da bi više svjetla o zadovoljstvu međuljudskim odnosima na brodovima ove vrste mogao pružiti podatak koji govori o potrebi mijenjanja postojećeg stanja. Otuda smo od naših ispitanika tražili da odgovore na ovo pitanje, opredjeljujući se za jednu od ponuđenih tvrdnji. Na pitanje: »Da ste nekim slučajem zapovjednik broda, da li biste postojeće odnose mijenjali«, naši su se ispitanici opredijelili za ove tvrdnje:

- 42,7% — »Zadržao bih postojeće odnose među posadom«;
- 25,8% — »Mijenjao bih ih«;
- 31,5% — »Nemam o tome određeno mišljenje«.

Većina ispitanika u našem ispitivanju ne bi mijenjala postojeće odnose među posadom — bilo da bi te odnose zadržali ili o tome nemaju određeno mišljenje (takvih je 74,2% ispitanika), dok bi ove odnose mijenjala 1/4-tina ispitanika, točnije 25,8% njih.

Razlike među grupama naših ispitanika nisu statistički značajne.⁷ To isto važi i za dob ispitanika, dužinu ukrcanja i bračno stanje.⁸

Radi potpunije interpretacije dobijenih rezultata treba istaći da je u ponuđenom upitniku postavljena dodatna obaveza svima onima koji se opredjeljuju za tvrdnju »mijenjao bih ih«, da ukratko objasne smjer tih promjena. Većina dodatnih objašnjenja ukazuje na potrebu boljih i humanijih odnosa, te boljeg razumijevanja ljudskih potreba članova posade.

3. 4. Zadovoljstvo psihosocijalnom i andragoškom kulturom komandnog osoblja na brodu

Uvidom u nastavne planove i programe viših pomorskih škola i pomorskih fakulteta u nas ustanovili smo da oficiri trgovačke mornarice kroz redovno školovanje vrlo malo ili nimalo ne izučavaju sadržaje ove vrste, a to zahtjevi njihovog radnog mjesta traže.⁹ U tom se pogledu u drugim zemljama psihosocijalnoj i andragoškoj edukaciji poklanja daleko veća pažnja, bilo da je riječ o osnovnom školovanju oficirskog kadra ili naknadnim kursovima koji se provode s komandnim osobljem iz ove problematike.¹⁰ O potrebi psihosocijalne edukacije komandnog kadra, kao jednom od najznačajnijih faktora poboljšanja socijalne klime među posadom govorio je zapadnonjemački psiholog Helmut Bem na Međunarodnoj konferenciji o obrazovanju pomoraca u Opatiji 1982. godine. Željeli smo da i naši ispitanici o ovom problemu daju svoje mišljenje. Konkretnije, od njih je traženo da na petostepenoj skali (od tvrdnje »potpuno se slažem«, do posljednje »uopće se ne slažem«) daju svog sud o hipotezi: »Komandni kadar na brodu posjeduje vrlo solidna znanja iz psihologije, sociologije i andragogije«. Ispitanici su ovako odgovorili:

- 4,5% ispitanika potpuno se slaže sa ovom tvrdnjom;
- 31,5% — uglavnom se slaže sa ovom tvrdnjom;
- 37,1% — slaže se i ne slaže s ovom tvrdnjom;
- 15,7% — uglavnom se ne slaže s ovom tvrdnjom i
- 11,2% — uopće se ne slaže s ovom tvrdnjom.

Gledano u cjelini, naši ispitanici nisu zadovoljni nivoom psihosocioloških i andragoških znanja komandnog kadra na našim brodovima. Ovakav zaključak temeljimo na podatku da je ovim aspektom edukacije pomoraca zadovoljno samo nešto više od 1/3 ispitanika, točnije 36,0% njih, i istovremeno 2/3 ispitanika ima neutralan stav ili je nezadovoljan nivoom ovih znanja (takvih je 26,9% svih ispitanika).

Među ispitanicima ne postoje statistički značajne razlike u mišljenjima.¹¹ Dob života, dužina ukrcanja te bračno stanje također nisu utjecali na odgovore ispitanika.¹²

Iako bi se moglo pretpostaviti da bi ispitiva-
nje cjelokupnih brodskih posada dalo realniju oc-
jenu o potrebi psihosocijalne i andragoške eduka-
cije komandnog kadra na brodovima, i rezultat
našeg istraživanja ukazuju na opravdanost nje-
nog unapređenja.

4. Zaključak

Rezultati ovog istraživanja, koje je prvo ove
vrste u nas i u osnovi pilotske je naravi, ukazu-
ju na kvalitetno bitne razlike u zadovoljstvu međ-
ljudskim odnosima na dužim plovidbama u
odnosu na rezultate D. Binkhorsta (1982). Veće
zadovoljstvo ovim odnosima naši ispitanici po-
kazali su, kako u relaciji podređeni — nadre-
đeni, tako i u odnosima između članova posade
međusobno. Na taj je način potvrđena naša hi-
poteza postavljena na početku ovog istraživanja.

Međutim, treba naglasiti da nam mali broj
ispitanika ($N = 89$) i vrsta ispitanika (oficiri i
studenti pomorskih škola) ne dopuštaju čvršće
donošenje zaključaka, kako u stepenu zadovolj-
stva naših brodskih posada međljudskim odno-
sima na dužim plovidbama, tako i u kompari-
ranju dobijenih rezultata s onima koje je dobio
D. Binkhorst (1982). Otuda ovi rezultati mogu
poslužiti kao solidna polazna osnova za organi-
zaciju šireg istraživanja o ovom problemu, i to
s našim posadama ukrcanim na brodovima oce-
anske plovidbe. U tom pogledu naše istraživanje
može biti instruktivno u teorijskom i metodološ-
kom pogledu pod uvjetom da se u upitniku pi-
tanja jedan i tri preciznije definiraju i prefor-
muliraju. S obzirom na to da se radi o vrlo
značajnom pitanju koje direktno pridonosi po-
slovnjosti uspješnosti naših brodarskih poduzeća,
sigurnosti i duševnom zdravlju mornara na du-
žim plovidbama, potrebno je ovako istraživanje
što prije organizirati.

Usprkos organizacijama koja se odnose na
naše rezultate, velika suglasnost u mišljenjima
ispitanika omogućuje nam donošenje nekih ope-
rativnih zaključaka, koji bi se odnosili na mje-
re i postupke za poboljšanje društvene klime i
međljudskih odnosa na brodovima naše trgo-
vačke mornarice na dužim putovanjima.

Naše sugestije išle bi u dva pravca: prvo,
poboljšanje psihosocijalne i andragoške kulture
komandnog kadra na brodovima (kroz osnovno
školovanje i organizacijom posebnih kurseva za
oficire pri brodarskim poduzećima)¹³ i, drugo,
uvođenje psihološke selekcije učenika i stude-
nata pomorskih škola, kao što to prakticiraju
neke trgovačke mornarice svijeta.¹⁴

Dok psihosocijalna edukacija u okviru re-
dovnog školovanja postepeno stječe pravo gra-
đanstva, posebno na pomorskim fakultetima, psi-
hološka selekcija u našem pomorstvu još uvijek
nije našla svoje mjesto. U ovom nastojanju naši
psiholozi bi morali biti aktivniji. Neka ovaj rad

bude prilog ovom općem nastojanju.

Bilješke

¹ Dio rezultata ovih istraživanja saopćen je na
VIII kongresu psihologa SFRJ u Hercegovnom u ma-
ju 1984. godine pod naslovom »Psihosocijalni uslovi
života i rada na dužim plovidbama«.

² Odgovori na ovo pitanje razvrstani su prema
veličini procenata ispitanika koji su se opredijeli-
li za ponuđene tvrdnje, a ne kako su bili poredani u upit-
niku (Posljednja tvrdnja za koju se nije opredijelio
nijedan ispitanik nalazila se na prvom mjestu, dok
je ostali redosljed isti kao i u upitniku).

³ $X^2 = 18,45$ df 20, nije značajno na nivou 0,10.

⁴ Dob ispitanika $X^2 = 29,29$, df 20, nije značaj-
no na 0,10; dužina ukrcaja $X^2 = 17,97$, df 15, nije
značajno na nivou 0,10.

⁵ $X^2 = 17,89$, df 12, nije značajno na nivou 0,10.

⁶ Za životnu dob $X^2 = 17,03$, df 12, nije značajno
na nivou 0,10; bračno stanje $X^2 = 7,39$, df 9, nije
značajno na nivou 0,10; bračno stanje $X^2 = 0,90$, df
3, nije značajno na nivou 0,10.

⁷ $X^2 = 8,22$, df 8, nije značajno na nivou 0,10.

⁸ Dob ispitanika $X^2 = 11,75$, df 10, nije značajno
na nivou 0,10; dužina ukrcaja $X^2 = 5,58$ df 6, nije
značajno na nivou 0,10; bračno stanje $X^2 = 2,08$, df
2, nije značajno na nivou 0,10.

⁹ Više pomorske škole u svom programu nisu
imale ove problematike, dok je Fakultet za pomor-
stvo i saobraćaj u Rijeci uveo jednosemestralni pred-
met »Psihofiziologija rada« (2 sata sedmično), a Po-
morski fakultet u Kotoru predmet »Socijalna psiho-
logija pomoraca« također sa istom satnicom.

¹⁰ O potrebi obrazovanja ove vrste autor ovoga
rada govorio je u saopćenju »Psihosocijalni aspekti
obrazovanja pomoraca«, na IV danima psihologije u
Zadru, 1983. Zbornik radova, vol. 2, 1984, str. 61-66.

¹¹ $X^2 = 12,02$, df 16, nije značajno na nivou 0,10.

¹² Dob ispitanika $X^2 = 16,59$, df 16, nije zna-
čajno na 0,10; dužina ukrcanja $X^2 = 13,64$, df 12,
nije značajno na 0,10; bračno stanje $X^2 = 6,87$, df
4, nije značajno na nivou 0,10.

¹³ Zainteresirani se čitalac može detaljnije upoz-
nati sa ovim problemom u saopćenju autora na IV
danima psihologije pod naslovom »Psihosocijalni as-
pekti obrazovanja pomoraca«, Zbornik radova, vol. 2,
1984, str. 61-66.

¹⁴ O potrebi uvođenja psihološke selekcije pomo-
raca bilo je puno govora na Međunarodnom skupu
o međljudskim odnosima na brodovima u Bremenu
(1982) i na Međunarodnoj konferenciji o obrazovanju
pomoraca u Opatiji (iste godine). O potrebi njenog
uvođenja u pomorstvo govorili su mađarski psiholog
P. Budaj, izraelski psiholog D. Šošanji, Nijemac H.
Bem i Britanci G. Hodž i D. Anderson. Istaknuto
je da, za razliku od svih grana privrede, brodari ima-
ju neopravdan otpor prema psiholozima, te da je u
tom pogledu stanje najbolje u Izraelu. U ulozi psi-
hološke selekcije u poboljšanju odnosa na brodovima
posebno je govorio H. Bem.

LITERATURA :

1. Arnautović D.: »Psihosocijalni aspekti obrazovanja pomoraca«, Dani psihologije '84, Zbornik radova, Filozofski fakultet Zadar, Zadar 1984.
2. Arnautović D.: »Neke bitne karakteristike uvjeta na brodu na dužim plovidbama«, Dani psihologije '83, Zbornik radova, Filozofski fakultet Zadar, Zadar 1984.
3. International Conference on Shipboard Personnel, Rijeka, Yugoslavia, 4-7 May 1982.
4. International Workshop on Human Relation Ship on Board, Bremen, January 21-22, 1982.
5. Pomorska medicina — II (naučne rasprave), Pomorska biblioteka Mornaričkog glasnika, sveska 30, Beograd 1979.